

Жанна Колоїз

ДУША ЖИВЕ ЛЮБОВ'Ю Й СЛОВОМ

(до 75-річчя від дня народження Володимира Семеновича Калашника)

Цей афористичний вислів Володимира Калашника досить влучно характеризує його автора. Глибоко усвідомивши те, що “душа без слова – гіпс, а не скульптура” [1, с. 64], він обрав його величність Слово своїм життєвим кредо. Відтоді його Слово, як поетичне, так і наукове, насажене любов'ю з рідних джерел, сприяло утвердженню української науки, української мови, української культури.

Володимир Семенович Калашник належить до когорти тих видатних українських діячів, які важкою працею торували собі стежину до наукових і творчих вершин, долаючи тернистий шлях, не забували, хто вони, чиїх батьків сини...

*Я не клянусь тобі в любові
І за недолю не клену.
Але завжди ношу з собою
Калину й вітку полину.*

*Вони живі любові свідки.
Я з ними твій, а не нічий.
Лише в калиновому світі
Полин недолею гірчить* [3, с. 5].

Народився В. С. Калашник 3 липня 1936 року в с. Мануйлівка Козельщинського району Полтавської області. Тут промайнуло його не дуже радісне дитинство і пролетіли незабутні шкільні роки. Рідне село не лише дало путівку в широкий науковий світ, але й стало тим життєдайним джерелом, яке спонукало

його до поетичного мислення. В одному зі своїх віршів Володимир Семенович згадує:

*Володимир Семенович Калашник,
доктор філологічних наук, заслужений
професор ХНУ імені В. Н. Каразіна*

*І знов наснилося село:
Білявих хат знайомі строї,
Зелений гай попід горою –
Усе у барвах, як було.*

*І я по росяній траві
До Псла іду квітчастим лугом,
А юне сонце з виднокруга
Шле щедро промені живі.*

*З сьйного дня заходжу в ніч,
Чаруюсь зорями ясними.
І ось знаходжу (дивна річ!)
Свою любов отам, між ними,*

*Де красень-місяць угорі
Пливе по ночі до світання
І повні зорі на зорі
Дрімають, зморені коханням*

[3, с. 13].

Він досі підтримує зв'язки зі своїми однокласниками, яких з кожним роком стає все менше (“Усе гостріше почуваюсь гостем / На цій землі, якою скрізь живу. / Стрічаю друзів більше на погості / Та в споминах, все менше – наяву” [1, с. 35]), буває, хоч і нечасто, в рідній школі, щороку відвідує Мануйлівку – “село полтавсько-пслове”, звертаючись до якого, молитовно просить:

*Побудьмо разом довше не вві сні,
Поки в мені звучать твої пісні
І лине із душі любові рідне слово* [1, с. 35].

Народився маленький Володя в інтелігентній родині сільського вчителя – Семена Митрофановича Калашника, світлу пам'ять про якого вдячний син свято береже дотепер:

*Світ зупинивсь і став суцільним болем,
Лиш чулося: це праведника смерть.*

*Мовчать уста, і їх не розімкнути.
Червневий племінь холодом пройма.
Хіба мій світ без тебе може бути?
Хіба була скінченна путь пряма?!*

*Коли стинились шану дати школі –
Твого життя негаснучій зорі,
Мов школярі, струнчилися тополи
І тополино мліли школярі.*

*Оркестр ридав, виплакував прощання.
Займався вічним полум'ям кумач.
Не вірив я, що разом ми востаннє,
І молитовно шепотів: "Пробач"*

[1, с. 31–32].

Дуже рано залишився без материнського тепла і ласки – у вересні 1943 року фашисти, відступаючи, спалили рідне село й п'ятьох його мешканців, серед яких була й мама семирічного Володі – Наталка Луківна:

*Доценту спалене село.
На згариці останки мами,
Повиті димом зі сльозами...
Було все те чи не було?*

*Червоний слід олжі на всьому.
Конає правда, править зло.
Іде голодний сорок сьомий...
Було все те чи не було?!*

*Карбує серце біль і втрати.
А скільки цвіту замело!
Були труди, знамена, дати –
Лиш волі й щастя не було [3, с. 36].*

*У хаті дядька Дениса в с. Мануйлівка.
На стіні портрети мами Наталки й дядька Василя,
яких поглинула кривава війна*

Тому саме від батька він перейняв не тільки найкращі чоловічі риси, але й ніжне, щире, лагідне, любляче серце. А його розмова з батьком "На столітній батьків ювілей" є не що інше, як звіт про те, що рід Калашників гідно передає від покоління до покоління найкращі традиції виховання національно свідомого громадянина:

*Чуєш, батьку? Крізь товщу літ
Озовися до мене.
Подивися на інший світ
І на інші знамена.*

*На Вкраїні новій путі
Стільки синього неба!
У своєму земному житті
Я вже старший за тебе.*

З учасниками зустрічі в "Поетичній світлиці" Мануйлівської ЗОШ

*Знай: не може піти твій
син*

*З поля чесного брану,
Бо чужа ця фальшива синь
Золотистому лану.*

*І ведуть нас вожді чумні,
То назад, то в ошую.
В роковини твої сумні
Ми всім родом віншуєм.*

*На сторіччя тримаєм звіт,
Твої діти й онуки.
В'яне, сохне правнуків цвіт
Без твоєї науки.*

*Зараз прапор у нас несуть
Уподібнені звіру.
Повести їх на правий суд
Дай і силу, і віру [4, с. 20].*

Попри всі труднощі й перипетії Володимир Семенович завжди тягнувся до знань, був закоханий передусім у рідне слово. А відтак і професію обрав без жодних вагань: філолог – той, хто любить слово.

На філологічному факультеті Харківського державного (нині – національного імені В. Н. Каразіна) університету здобув відповідну лінгвістичну освіту. Він зі вдячністю говорить про “вічно юну альма-матер”:

*Тебе благословив Каразін
На славу рідної землі.
В тобі наснага творчій спразі,
Мов у Кастальськiм джерелі.*

*Виходиш знов і знов на старти,
І нескінченний твій політ.
Ти вічно юна, альма-матер,
Єднаєш плід і першоцвіт.*

*Хай осявають зорі повні
Твій шлях у далеч без узбіч.
А ти у Космосі духовнім
Незгасним сонцем сяй довіч [1, с. 20].*

*До високого ювілею
ще далеченько*

Ще в студентські роки апробує себе як науковець. На одній із підсумкових студентських конференцій виголошує доповідь “Українська радянська поезія 1917–21 років”. Після закінчення 1958 року з відзнакою Харківського університету дев'ять років учителює в м. Барвінкове на Харківщині. Починав педагогічну працю в середній школі № 1, де, власне, одержав уроки педагогічної майстерності і підтвердження правильності обраного життєвого шляху. Згодом працював заступником директора цього навчального закладу, а пізніше – директором середньої школи № 2. Проте бажання присвятити себе науковій діяльності виявляється сильнішим. А тому 1967 року В. С. Калашник переїжджає до Харкова й розпочинає викладацьку роботу в університеті. Потужно працює над кандидатським дослідженням “Ранній Горький в українських перекладах. Експресивно-емоційний аспект відтворення мовного стилю”. З-під його пера виходить

низка публікацій, присвячених досліджуваній проблемі. 1973 року перед закінченням навчання в цільовій аспірантурі він успішно захищає дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук.

У 1974–1976 роках викладав українську мову на відділенні славистики Університету Бордо-III (Франція). Франція залишила надзвичайно чимало незабутніх вражень і приємних спогадів, адже Володимиру Семеновичу пощастило побувати в багатьох видатних місцях. Однак він повсякчас прагнув повернутися на батьківщину:

*До України повернусь...
А я й не розлучався з нею.
Живу коханою землею
З найменням отчим гордим – Русь.*

*Вона одна, колосозерна,
В святій молитві Кобзаря.
Довічних див степи, озера...
І чиста вранішня зоря.*

*Хай інших ваблять далі прерій,
Манлива розкіш-машкара.
Я твій навіки, роде древній, –
Нема ж бо другого Дніпра [1, с. 46].*

Після повернення до рідного університету активно долучається до різних наукових дискусій, передусім тих, що порушували функціональний аспект мови: “Мовні засоби лірики Андрія Малишка” (1977), “Діалектна лексика і фразеологія в оповіданні О. Кобилянської Valse melancholique»” (1978), “Народнопоетична фразеологія у мові творів Г. Квітки-Основ'яненка” (1978) та ін.

Наукова діяльність В. С. Калашника в царині українського мовознавства надзвичайно широка, плідна і багатогранна.

Початок 1980-х означився тим, що предметом серйозних зацікавлень молодого науковця стає фразеологія української мови, зокрема як важливий складник художньої мови: “Поетичний фразеологізм у словесно-образній системі” (1980), “Латинская поэтическая фразеология в украинской советской лирике” (1980), “Вариантные лексико-фразеологические формы как носители поэтического значения” (1982), “Народнопоетична фразеологія в сучасних східнослов'янських мовах” (1982), “Поетичні фразеологізми в українській радянській поезії” (1982), “Афористичні вислови О. П. Довженка” (1984), “Поетична фразеологія Т. Г. Шевченка в українській художній мові радянського періоду” (1984), “Поетичний фразотвір і поетична фразеоло-

гія” (1985), “Структурно-функціональні різновиди афоризмів” (1988), “Афористичність поетичної мови Д. Павличка” (1989) тощо. Усі напрацювання в царині фразеології узагальнено в докторській дисертації “Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови пожовтневого періоду: семантико-типологічний аспект”, захищеній у Дніпропетровській спеціалізованій ученій раді 1992 року.

Уже в ранніх працях Володимир Семенович зарекомендував себе як талановитий, вдумливий і теоретично освічений учений, котрий глибоко знає українську мову, правильно розуміє актуальні проблеми її розвитку та суспільне значення в житті українського народу. А відтак цілком закономірно, що 1986 року його обирають завідувачем кафедри української мови, яку й очолює дотепер – ось уже 25 років.

Поza увагою науковця не залишаються й інші лінгвістичні аспекти, репрезентовані такими науковими працями, як “Народно-поетичний символ “зоря” в художній мові О. Гончара” (1988), “Символіка образно-смыслових єдностей у поетичній мові І. Драча” (1988), “Українсько-російський білінгвізм і питання культури української мови” (1988), “Засоби фольклорної стилізації в оповіданні М. Коцюбинського «На крилах пісні»” (1989), “Сторінки інтернаціональної Шевченкіани” (1989), “З історії українських назв осіб за родом занять і фахом” (1990), “Мовностилістичні особливості лірики Віктора Забіли” (1990),

“Стилістичний аспект форми українського звертання” (1991), “Ключова метафора в авторському стилі Григора Тютюнника” (1991) тощо.

Плідно працює Володимир Семенович і як рецензент вітчизняних та зарубіжних наукових доробків. На сторінках різних наукових видань з'являються його одноосібні та написані у співавторстві рецензії на праці В. П. Григор'єва “Поетика слова” (М.: Наука, 1979); О. Д. Григор'євої, Н. М. Іванової. “Язык лирики XIX в. Пушкин. Некрасов” (М.: Наука, 1981), О. Д. Григор'євої, Н. М. Іванової “Язык поэзии XIX–XX вв. Фет. Современная лирика” (М.: Наука, 1981), Н. В. Черемисиної “Вопросы эстетики русской художественной речи” (К.: Вища школа, 1981), С. І. Дорошенка “Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові” (1981), С. Я. Єрмоленко “Фольклор і літературна мова” (К.: Наукова думка, 1987) тощо. Загалом же за період його наукової діяльності прорецензовано понад 30 наукових і методичних видань [2, с. 21–23].

У колі наукових інтересів професора В. С. Калашника – питання теорії та практики перекладу, лексикології, фразеології, лінгвопоетики, соціолінгвістики, термінології, фоностилістики й культури мови. Цим проблемам присвячено численні наукові розвідки (бібліографічний показник наукового доробку вченого нараховує понад 200 студій). Так, скажімо, проблеми термінології привертають увагу науковця ще в 90-х роках минулого

Колектив кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

століття й не полишають до сьогодні. Спроба їх осмислення сприяла появі як одноосібних, так і колективних праць: “Деякі особливості

У міській раді. Делегація Конгресу української інтелігенції подає пропозиції до заходів, спрямованих на розвиток використання державної мови в м. Харкові

української математичної терміносистеми (до укладання російсько-українського математичного словника)” (1992), “До впорядкування сучасної української електротехнічної термінології” (1993), “Про умови та межі використання кальок у науковій термінології” (1993), “Термінологізація загальноживаного слова (семантико-лексикографічний аспект)” (1994), “Окреслення системи понять як важливий етап термінологічної лексикографії” (1996), “Інтернаціоналізація науково-технічної термінології як чинник становлення й розвитку української терміносистеми” (1997), “Еволюція впливу російської і англійської мов на розвиток української науково-технічної термінології в умовах глобалізації економіки й інтернаціоналізації науки” (2000), “Українська радіологічна термінологія: історія, проблеми, перспективи” (2002), “Проблеми перекладу медичної термінології” (2004) тощо. Він є автором ряду словникових статей до “Української мови: Енциклопедії” (2000, 2004, 2007), зокрема з реєстровими словами *алітерація, асонанс, милозвучність, немилозвучність, фоностилістика*.

Серед робіт, які мають вплив на розвиток вітчизняного мовознавства та методики вивчення української мови сьогодні, слід відзначити монографію “Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду: Семантико-типологічний аспект” (1985), навчальний посібник “Особливості слововживання в поетичній мові” (1985), підручник “Фразеологія сучасної української мови”

(1977, у співавторстві з Л. Г. Авксентьєвим, В. Д. Ужченком), “Самоучитель українсько-го языка” (1989, 1990, 1993, у співавторстві з Ю. А. Ісіченком, А. О. Сващенко). Плідною є праця науковця в галузі кодифікації української мови: “Українсько-російський словник наголосів” (1997, у співавторстві з Л. Г. Савченком), “Новий російсько-український словник із граматичними таблицями” (1999, у співавторстві з М. Г. Зубковим), “Словник фразеологічних антонімів української мови” (2001, 2004, 2006, 2008, у співавторстві з Ж. В. Колоїз), “Українсько-російські синтаксичні паралелі: Труднощі перекладу” (2003, у співавторстві з Ж. В. Колоїз) та ін.

За співавторством і загальною редакцією В. С. Калашника видано колективні лексикографічні праці, як-от: “Тлумачний словник української мови” (2002, 2005), у якому, крім алфавітного, використано гніздовий принцип розташування матеріалу й подано важливий матеріал із культури мови; “Тлумачний словник української мови: Загальноживана лексика” (2009); “Тлумачний словник української мови: Фахова лексика” (2009). Він є також одним із співкладачів і співредакторів “Російсько-українського словника з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики” (2006).

З університетськими колегами

Доктор філологічних наук, професор (із 1994 року) Володимир Семенович Калашник є сьогодні академіком АН ВШ України, дій-

сним членом УВАН (США), головою спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності 10.02.01 – українська мова, членом національної правописної комісії, членом редколегії академічного часопису “Українська мова”. Долучався і долучається до обговорення проблем функціонування мови в суспільстві, державного статусу української мови, двомовності, розвитку сучасної української мови в естетичному напрямі, питань про самобутність української мови й літератури і т. ін.: “Українська національна ідея і духовне відродження України” (1995), “Двомовність у трактуванні О. Потебні й українсько-російський білінгвізм” (1996), “Проблеми функціонування сучасної української мови як державної” (1997), “Розвиток сучасної української мови в естетичному напрямі” (1998), “Питання про самобутність української мови й літератури в російській науковій думці початку ХХ ст.” (2003), “Двомовність в історично-лінгвістичному вимірі” (2006) тощо.

Він відмінник освіти України, заслужений працівник освіти України, заслужений професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Символічним є те, що саме В. С. Калашник є автором сучасного університетського гімну:

*У Каразіна мріях зродилася ти,
Слобожанська духовна твердине.
І летить твоя слава в далекі світи
Від минулих віків і донині.*

*Альма-матер свята,
Даленіють літа...
Тільки духу прийдешнє належить.
А студентська поря
Нас у юність збира,
“Гавдеамуса” співом бентежить.*

*Твоя сила від рідних ланів і гаїв.
Твої старти з майдану Свободи.
Ти наснажуєш Харків натхненням своїм
І торуєш шляхи між народи.*

*Хай щаслива зоря нам сіяє завжди
І веде на звитяжні вершини.
Наші вірні серця, наші думи й туди
Несемо на олтаф України [3].*

З ініціативи кафедри загалом і її завідувача зокрема традиційними стали наукові конференції й тематичні читання, присвячені видатним представникам харківської філологічної школи, які свого часу працювали в університеті: О. О. Потебні, М. Ф. Наконечному,

Ю. В. Шевельову, Ф. П. Медведєву та ін. Володимир Семенович високо оцінює здобутки своїх попередників у лінгвістичній царині, у розбудові української наукової думки. Своє

Із професором М. Степаненком на Пленумі Наукової Ради Інституту української мови НАН України, м. Полтава

ставлення до тієї чи тієї особистості він неодноразово демонстрував поетичним словом:

*Скарбами нетлінними сповнена осінь –
То пам'ятник мудрості чесних синів.
І ось садівник – на калиновім мості.
А далі – в безсмертя. Щоб сад не відцвів
[1, с. 38], –*

ідеться у вірші, присвяченому пам'яті М. Ф. Наконечного. Про О. С. Юрченка він з любов'ю говорить:

*Інші мали спокій і причали,
Ти ж горів лиш словом і рядком.
Всі тебе любовно величали
Просто, по-довженківськи, Сашком.*

*Часу зупинити нам не сила.
За крайнеба ти пішов уже.
І тепер Мерефа, любя й мила,
Спокій твій довічний береже [4, с. 27].*

Таке поетичне слово, наснажене любов'ю, звучить не тільки про тих, хто “відійшов у небесні світи”, але й про тих, хто поруч, хто словом і ділом підтримає, допоможе, навчить, скерує, хто, як і він, є словопоклонником, словоприхильником і словолюбцем:

*У творчості висот – земна основа.
Вас чесний труд привів до верховин.
І нині Ви, Вкраїни вірний син,
Між корифеїв на Олімпі слова.*

*Хай буде й далі доля незрадлива,
Щоб келих щастя випився до дна,
Щоб щедро колосилась ваша нива
І слалася манлива далина.*

(С. І. Дорошенкові);

*Знову кличе весна сподіваннями-мріями,
Але душу щемливе чуття огорта:
Повертають птахи із далекого вирію,
Замість них відлітають назавжди літа.*

*Нам лишають у спомин солодкі світання,
спитий трунок кохання у день молодий,
Те, що вперше було, й те, що буде востаннє,
І життєпису-творчості вічні сліди.*

*Серед смертних безсмертні Ви,
Вчителю й Мамо,
Дар Господній Вам дано – творити цей світ.
Роду славного гілка, багата плодами,
Не пускає за обрій перейдених літ [4, с. 25].*

(Л. А. Лисиченко)

Упродовж дванадцяти років В. С. Калашник очолював Харківське обласне відділення товариства “Україна-Світ”, був першим головою регіонального відділення Конгресу української інтелігенції. Громадська діяльність Володимира Семеновича сприяла встановленню зв'язків кафедри з українською діаспорою. За підтримки наших співвітчизників із діаспори було проведено конференції до ювілеїв

Із дружиною Раїсою Іванівною, дочкою Олесею та внуком Богданом

відомих мовознавців Юрія Шевельова (1998, 2002), Миколи Наконечного (2000) й видано матеріали цих наукових форумів, а також опубліковано збірники статей “Слово про Шевченка” (1998) та “Олександр Потебня: сучасний погляд” (2006).

Працюючи з мовою художньої літератури як науковець, В. С. Калашник ніколи не припиняв власної поетичної творчості. Він є автором поетичних збірок “Осінній дивоцвіт” (2000), “Бентежне надвечір'я” (2004), “Біла зоря” (2006), “Незгасимі світи” (2010), у яких органічно поєдналися оригінальна лірика й переклади. Кожна його збірка, “як лірико-філософське осягнення минулого, пройденого, передуманого. І все це крізь призму морально-етичних норм, закорінених у Заповіді Божі” [4, с. 3]. Перегортаючи “повість свого життя”, Володимир Семенович констатує:

*Але на все земне веління Боже:
На поступ і падіння, сміх і плач.
Сюжет життя змінити вже не може
Ні автор, ні герої, ані глядач [4, с. 39].*

Він з гордістю заявляє:

*Стрічаю рік новий і багатію
Не тільки тим, що знову зерно сію,
Й не тим, що в полі вруняться жита.
Багатшаю на вас, мої літа!*

*Приймаю все: і поопалий цвіт,
І неба поклики, і стишений політ...
Кажу, піднявши келишок вина:
– Скарбівню літ хай криза обмина.*

*Колись літа спішили у світи.
Я мушу кожну днину зберегти.
Тепер літа зі мною – навпаки.
Не розлучаймося, перейдені роки!*

[4, с. 14].

Воістину, мудрі слова... Отож, благословен хай буде і кожен рік, і кожен день, і кожна мить Вашого, Володимире Семеновичу, життєвого та творчого шляху! Нехай він буде довгим і світлим, приносить тільки добро, бажання жити, любити і творити! Хай завжди зігриває Вас тепло людської вдячності за добрі справи, а поруч буде надійна берегиня Вашої родини – Раїса Іванівна!

Література

1. Калашник В. С. Бентежне надвечір'я: Лірика, поетичні переклади / Передмова В. Борового / Володимир Калашник. – Х.: Майдан, 2004. – 120 с.
2. Калашник Володимир Семенович: Бібліографічний покажчик / Уклад.: Г. А. Губарева, Р. А. Трифонов. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. – 28 с.
3. Калашник В. С. Біла зоря: Поезії / Передмова лауреата Шевченківської премії С. Сапеляка / Володимир Калашник. – Х.: Майдан, 2006. – 78 с.
4. Калашник В. С. Незгасимі світи: Лірика, паліндром, переклади / Передмова А. Стожучка / Володимир Калашник. – Х.: Майдан, 2004. – 120 с.
5. Калашник В. С. Осінній дивоцвіт: Лірика, поезії, переспіви / Передмова О. Юрченка / Володимир Калашник. – Луганськ: Шлях, 2000. – 48 с.